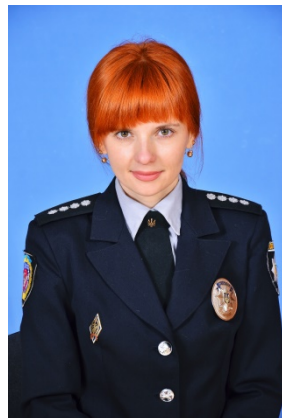

Олексій Миколайович ЛИТВИНОВ,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений працівник освіти України
(Харківський національний університет внутрішніх
справ, м. Харків, Україна)

Євгенія Олексіївна ГЛАДКОВА,
кандидат юридичних наук, старший дослідник
(Харківський національний університет
внутрішніх справ, м. Харків, Україна)

КРИМІНОЛОГІЧНА ОСВІТА В ЕПОХУ ПОСТМОДЕРНУ

Постмодерністський стиль у сучасній кримінології виявляється співзвучним поширенню глобальних інформаційних технологій, дискурсу в межах глобальної інформаційної мережі. Віртуальний простір стає простором не лише кримінології, а й науки в цілому.

Ключові слова: інформаційні технології, знання, користування, освіта, викладання, кримінологічний дискурс.

Постановка проблеми. Доля освіти в новому столітті, системи освіти в новій інформаційній цивілізації та принципів раціональності, на яких ґрунтувалися історія і філософія науки, – тема далеко не вузькоспеціальна, а надзвичайно актуальна й така, що стосується якщо не всіх узагалі, то вже всіх кримінологів безсумнівно. Натомість цю, здавалося б, важливу тему ігнорують і фахівці, і не байдужі до відповідної проблематики. З таким підходом ми принципово не погоджуємось. Ба більше, аналогічні тенденції спостерігаються і в інших галузях знань [1], викладання яких у вищій школі не відповідає сучасним вимогам, є архаїчним і ретроградним.

Хотілося б одразу ж сказати, що низку характеристик постмодерну у вищій школі візуалізовано вже досить чітко. При цьому важливим є те, що технологія Інтернету лежить у підґрунті багатьох освітніх прийомів, а така тенденція, як переважання мовних ігор, є рухом лише всередині поля дискурсів, що призводить до заміщення мовними іграми плану дій і плану

мислення, до деонтологізації світу знань із знань про світ. Із цими установками ми знову ж таки не згодні, адже не настільки позитивно ставимось до постмодерністського проекту, вбачаючи в ньому засіб перепрограмування суспільства на нових засадах, засіб вихолощування теоретичного мислення, простір складання нових зв'язків між наукою, освітою та різними сферами практики. Цей проект хоча і пропонує шляхи вирішення проблем, що накопичились, проте дуже легко визнає свою поразку у разі невдачі реалізації й недосягнення поставлених цілей.

Ми вважаємо, що технологія Інтернету – новітня технологія обміну інформацією на базі взаємопов'язаних мереж – є продовженням того процесу, який Арнольд Тойнбі назвав процесом етерифікації, характерним для всіх сфер людського суспільства й культури [2, с. 234–241]. Цей процес «ефірізації», «розпредмечення» комунікацій між людьми супроводжується одночасно створенням нових континентів «Третього світу» – світу об'єктивно-ідеальних смислів, за К. Поппером [3, с. 206–255]. Технологія Інтернету є інтенсивним продовженням загальноцивілізаційних процесів, започаткованих ще в епоху пізнього модерну. Можна сказати, що найважливішою особливістю сучасного розгортання «проекту модерну» є глобалізація, в тому числі й інформаційних зв'язків.

Уся ідеологія «постмодерну» – це ідеологія пізнього модерну, а не якогось нового суспільства, що знищує разом із собою будь-яку технологію й будь-яку рефлексивність. Дійсно, «проект модерну» ґрунтувався на пріоритеті рефлексивності, яка постійно трансформує та критично оцінює всі форми соціальної практики, роблячи їх підконтрольними владі розуму. у нашу епоху рефлексія, постійно переглядаючи практики, аж ніяк не тягне за собою збільшення їх підконтрольності. Більш того, виявилось, що розрив між рефлексивністю та соціальними практиками збільшується, і разом із тим збільшуються швидкість соціальних і культурних змін, динамізм соціального життя. Коротше кажучи, постмодерн – це варіант критики «проекту модерну», романтично неприязної ідентифікації сучасності як суспільства, що лежить по той бік суспільства модерну, і культури, такої, що ґрунтується нібито на «смерті автора» й навіть людини [4, с. 384–391]. Постмодерн – це неприйняття процесів глобалізації сучасних суспільств, сподівання на те, щоб стати чимось «пост», не зрозумівши тенденцій історії та культури. Варто згадати низку зарубіжних соціологів, які не приймають «постмодернізму» (Р. Робертсон, Е. Гідденс, Ю. Хабермас) і які по-різному прагнуть осмислити процеси сучасного суспільства.

Виклад основного матеріалу. М. Маклюен сформулював відмінність між усною, письмовою й електронною культурами у відповідності до способів комунікації в суспільстві [5]. Інституції освіти також можуть на осмислити в контексті такого типу культур.

«Педагогічне ставлення», про яке говорить педагогічна антропологія, передбачала усну комунікацію між учителем і учнями, передачу знань «з вуст у вуха». Письмова фіксація усного мовлення викладача, що почалася в останні десятиліття класичної Греції та зустріла

неприязне ставлення у Платона, призвела до суттєвих трансформацій і в самій філософії, і в інституціях освіти. Про трансформації в освітніх інституціях – окрема розмова, проте звернемо увагу на те, що друк призвів до демократизації освіти й до таких змін в організації знання, як:

- збільшення «тривалості» існування авторського тексту;
- збільшення завдяки текстам можливостей самоосвіти учнів;
- виокремлення типів літератури, в тому числі наукової та навчальної, від підручників до журнальних статей, побудованих за певними правилами;
- фіксація дисциплінарних кордонів у науковому знанні й у формах його трансляції;
- поширення специфічних форм контролю, які забезпечують орієнтацію на узвичаєні норми написання статей, монографій і підручників;
- жорстка регламентація стандартів оформлення наукового та навчального творів (у цьому полягає одна з функцій редакторів журналів і видавців підручників) та ін.

Важливо відзначити не просто зміни в форматах текстотворення, пов'язані з переходом від знака до книги, а кардинальні трансформації в функціонально-технологічному структуруванні самого виробництва текстів. Слід відразу ж підкреслити, що в процесах розвитку юридичної освіти насправді не «померло» жодне із завоювань культур минулого, не зникли форми «усного викладання», не відмерли відносини між «учителем» та «учнем». Змінилася лише «домінанта» певних форм комунікацій та освіти.

Що ж несе із собою «інформаційне суспільство»?

Перш за все – віртуалізацію комунікацій між учителем та учнями, між студентом і текстами минулих і сучасної культур, між самими студентами.

Глобалізація електронних комунікацій, що знайшла своє вираження перш за все в мережі Інтернет, тягне із собою трансформації в структурі наукових та освітніх текстів, у самому характері текстового виробництва.

У чому ці трансформації можна виявити вже зараз? Перш за все, змінюється соціальний статус журналів і журнальних публікацій наукових інновацій: зростання електронних комунікацій зі своїми колегами змінює характер інформаційних потоків – колеги по «невидимому цеху» повідомляють один одному не просто про останні новини, а й про свої досягнення до опублікування результатів у журналах. Тим самим журнали та журнальні статті як тип наукової літератури або втрачають ту «вагу», яку вони мали ще в кінці минулого століття, або набувають зовсім іншого призначення – засвідчити «визнання» інновації науковим співтовариством і легітимізувати результат, уже відомий колегам. Відбуваються зміни в нормах організації знання: універсальний інформаційний простір, що складається на наших очах, змушує підкоряти текст і текстове виробництво новим стандартам – текст перетворюється на гіпертекст, формуються нові уніфіковані стандарти композиції, дизайну та графічного оформлення

в електронних виданнях. Коротше кажучи, «інформаційний простір» вимагає нових стандартів презентування знання та його трансляції.

Г. С. Батигін звернув увагу на існування в «інформаційній цивілізації» двох видів літератури: один, цілком презентабельний, створюється для громадськості, інший – для внутрішнього користування [6, с. 180–198]. Канони уявлення і першого, і другого видів літератури є дуже специфічними. Якщо для першого характерна орієнтація на швидке читання літератури, записаної на електронних носіях (формат «фрейма», гіпермедійного проектування тексту, децентралізований дизайн тексту, специфічна його розбивка, що дозволяє «пробігти його очима» або прочитати його найбільш економічним чином, звернення «користувача» до тексту з будь-якої його точки), то другий вид літератури, представлений насамперед в онлайнових журналах, альтернативний першому, містить у собі опис внутрішніх конфліктів, аномалій, анекдотів з життя вчених і професорів, жаргонізми, паранаукові тексти та просто «стьоб». Це означає, що колишні форми контролю та соціального визнання наукових внесків виявилися розмитими.

Електронні комунікації звільняють виробництво й освоєння тексту від «прив'язки» до певного «місця». Відтепер важливим стає не те, звідки надіслано повідомлення, якими є статус його автора й інституційне місце, а його інноваційний зміст. Оскільки потенційна кількість реципієнтів повідомлення в онлайновому режимі є безмежною, неважливим стає ні національність автора, ні користувача інформації, важливою є лише його компетентність у розумінні змісту інформації. Відбувається те, що можна назвати «розмиванням» національних кордонів наукових і навчальних спільнот, дестабілізацією того розподілу статусів і соціальних ролей, на якому ґрунтувалися колишні суспільства, перш за все індустриальне. Колишні форми маркування соціальної дистанції за статтю, статусом, роллю, званням чи спеціальністю втрачають своє значення. Інакше кажучи, колишні статусні й інституційні регулятиви відносин у науковій та освітній спільноті та ідентифікації особистості з тим чи іншим професійним співтовариством перестають діяти. Збільшується роль референтних груп у віртуальному комунікаційному просторі та зростає різноманіття цих референтних груп. Саме комунікації (як реальні, так і віртуальні) з референтними групами формують нові стандарти поведінки та спілкування. Звичайно, віртуальні референтні групи є вельми лабільними через те, що віртуальні комунікації є нестійкими, епізодичними й динамічними. Нестійкість і дифузність віртуальних референтних груп пояснює «розмитість» їх кордонів і разом із тим прагнення учасників інформаційного обміну захистити свій «цех» від «чужаків», локалізувати їх у віртуальному просторі за допомогою механізму цитування й вироблення специфічних «жаргонів», не зрозумілих новачкам в інформаційному обміні.

Віртуалізація тексту та спільнот, крім нових стандартів виробництва тексту, тягне за собою низку несподіваних результатів, оцінка яких не може бути однозначно позитивною. Якщо раніше будь-яка книга, в тому числі

і підручник з кримінології, була замкнутим твором, що втілює в собі логічно струнку когнітивну систему, а освіта будувалася відповідно до сприйняття письмового або друкованого тексту (тобто була замкнутою, передбачала відокремлене осмислення завершеності твору або навчального матеріалу), то електронна комунікація є пов'язаною з нескінченністю віртуального простору й передбачає нескінченність інтерпретацій. у такому випадку система освіти повинна надати студенту більш соціально та культурно значиму схему інтерпретації. Інакше кажучи, сам зміст освітньої діяльності в «інформаційній цивілізації» істотно трансформується. Зростає роль навігаторів по віртуальній мережі. Навчальні матеріали – і підручники, і «методички» – повинні бути орієнтованими на пошук у віртуальному просторі, а не на виклад своєї концепції або теоретичної системи. Вони повинні бути відповідним чином «оснащені» – виносками, допоміжним апаратом, покажчиками, тематичними термінами-ідентифікаторами й анотаціями, тобто мають стати перш за все інформаційно-пошуковими системами, а не систематичним викладом готового й соціально визнаного знання.

Віртуальність текстового простору в «інформаційній цивілізації» тягне за собою нові стандарти презентування знань у підручниках і стандартизацію форматів навчальних текстів, а не просто освітніх стандартів. Тут, звичайно, виникає нова проблема – яку з наданих референтними групами схем інтерпретацій вважати соціально й культурно найбільш значущою.

Якщо колишні системи освіти ґрунтувалися на трансляції «готового» й соціально визнаного знання, навіть на його догматизації, оскільки не допускали включення до складу переданого знання виклад шляхів його отримання, помилкових ходів, аномалій і невирішених проблем, а орієнтувалися на класично ясну й чітку систему навчальної дисципліни, то уявлення знань як гіпертексту не знає жорстких кордонів і постійно змінюється, оскільки кожен може додати в нього свій «сайт», побудувати гіпертекст зі своїм «дизайном». Канони викладу знання та подання знань в інформаційно-комунікативних технологіях кардинально змінюються. Якщо раніше навчальна (та й наукова) література будувалася на основі виокремлення очевидних аксіом, постулатів і визначень як «базису» знання, і вся «будівля» теоретичної системи була презентована у вигляді теорем (цей так званий геометричний метод дослідження став каноном викладу ще в давнину – в геометрії Евкліда – і зберігає свою значимість до наших днів), то віртуалізація тексту означає, що таких канонів у принципі бути не може, що кожен може «доповнити» віртуальний простір тексту своїм текстом, змінивши колишні тексти та здійснивши тим самим свій «хід» у цій «мовній грі» (помилковий або правдивий цей хід – продемонструє інший учасник електронної комунікації). Разом із цим віртуальна комунікація применшує ту фундаментальну значимість, яку мав у науці інститут авторства, відповідального за написаний текст, що володіє певними авторськими правами: автор стає багатоликим, додавання та зміни, що вносяться до

початкового авторського тексту, не просто порушують його цілісність, а трансформують його до невпізнаваності.

Дискусія про авторські права в інформаційно-комунікативних технологіях, що точиться зараз, засвідчує те, наскільки руйнівним може стати віртуальне презентування знань: уся стратифікація з певною ієрархією автора та читача руйнується, заміщаючись «горизонтальним» поширенням «сайтів» і їх довільним розширенням, в якому автор твору стає користувачем інформації, а користувач – автором. Труднощі з правами на інтелектуальну власність в умовах віртуалізації науки досі не вирішено, хоча вони є дуже актуальними. Підхід, що пропонує ввести права на доступ до інформації в комп'ютерній мережі, не відповідає егалітарним нормам, існуючим в мережі Інтернет, і прямо їм суперечить. А поки що існують і поглиблюються явні розбіжності між правами автора та «користувача» інформації.

Освоєння досягнутого знання, замкнуте в межах «споживання» нескінченного віртуального простору, є пов'язаним ще з однією вадою – «користувач» інформації не виходить за її межі, залишаючись у межах уявної знакової системи, яка встановлює між людьми уявні зв'язки та заміщає собою реальний світ із його проблемами та труднощами. Інакше кажучи, «користувач» не виходить до світу референтів, залишаючись лише в світі символів двійкового числення, живучи в цьому світі, який видається незавершеним, і не відчуючи навіть потреби перейти до реальної діяльності хоча б в умовах лабораторної, а тим більш реальної дійсності. Висловлюючись філософською мовою, можна говорити про деонтологізацію і навчальної, і наукової діяльності в умовах віртуалізації освіти, про втрату ними спрямованості на предмет, на аналіз, розуміння й уявлення ними предметного змісту знань.

Зробимо **проміжні висновки**: віртуалізація когнітивного обміну, характерна для «інформаційної цивілізації», призводить до елімінації усного спілкування між «учителем» та «учнем» з освітнього процесу, до збільшення частки звернення студентів до електронних носіїв інформації, до применшення «ваги» книги в складі навчання, до змін у виробництві та сприйнятті електронних текстів.

Звичайно, показники «інформаційної цивілізації», про які ми говоримо, розглянуто тут в ідеалізованому вигляді. Реальність є іншою. Але тенденції «інформаційного суспільства» можна виявити лише за допомогою таких ідеалізацій.

Якою ж буде кримінологічна освіта в цих умовах?

Як ми вже зазначали, сучасна наука є нелінійною наукою, тобто наукою про складні системи, що самоорганізуються, кожна з яких переживає стани стабільності та біфуркацій і співіснує у взаємодії одна з одною. Нелінійні системи розвиваються стрибкоподібно, що створює певні труднощі у прогнозуванні їх поведінки. Нові моделі мислення, ядро яких – ефекти «зворотного зв'язку» та кооперації (когерентності) різних актів –

виводять освітню діяльність зі звичного тлумачення мислення як безперервного та послідовного переходу від одного акту до іншого.

Що ж таке «нелінійність моделей мислення»?

На відміну від класичного способу мислення, де майбутні стани системи можна передбачити, виходячи з початкових умов, з її стану на певний момент, новий спосіб мислення відкидає саму можливість такого передбачення. Флуктуаційний вплив навіть малої за величиною сили в період біфуркації системи може радикально змінити спрямованість її еволюції, пороги переходу в інший стан, навіть призвести до інволюції, до деградації системи. Лінійна логіка для опису такого типу процесів виявляється непотрібною.

Квантова фізика, зробивши наукову революцію у фізиці, була першою теорією, яка звернула увагу на нелінійні процеси під час аналізу експериментальної ситуації й мікрооб'єкта, підкреслила непоєднуване визначення траєкторії частинки та її імпульсу. Нелінійні моделі передбачають осмислення складної, багатовимірної мережі, де дія кожного з елементів пов'язується з дією всіх і всього цілого, а взаємообмін відбувається як між елементами системи, так і між елементом і всією цілісністю системи. Інтегральність цілого передбачає одночасну зв'язаність елементів, існування різноманіття просторово-часових схем. Складність нелінійних систем проявляється в тому, що система, відійшовши від точки рівноваги та приходячи до точки біфуркації, досягає порогового стану між порядком і хаосом, а минувши цю точку, набуває можливість нової самоорганізації як цілого [7, с. 30–34].

Супердетермінація елемента цілим, а цілого – елементом уперше була осмислена в лінгвістичному структуралізмі [8, с. 4] і стала засобом дослідження в генетиці, квантовій фізиці, екології, теорії еволюції та синергетиці. Нові топологічні системи мають низку несподіваних властивостей (більша надійність, не жорсткість, роль відмінності, а не тотожності, та ін.).

Філософія зіткнулася з альтернативою у визначенні шляхів свого розвитку. Перший із них – слідувати деконструктивістському способу думки, наполягаючи на збільшенні різноманіття «мовних ігор» і тією чи іншою мірою повертати до традицій класичного способу думки (цей шлях «декомпозиції» виражено у працях Ж. Дерріда, Ж. Делеза та Р. Барта).

Другий шлях – пошук нових філософських засобів, які дозволили б побудувати нові моделі мислення та діяльності. Серед такого типу нового інструментарію – такі поняття, як самоорганізація, зміст, концепт, дискурс, фрактальний патерн, складка та ін. Гераклітівський образ світу – це розуміння світу, що безперервно існує, є гетерогенним і постійно диференціюється. Його ядром виявляються не натуральні речі, а події, що конструюються в актах творчості та комунікацій.

Нелінійність аж ніяк не означає дезорганізованість, безлад, невиразність і хаотичність мислення, хоча багато творів постмодерністів

мають характер «сплаву відмінностей», тобто симбіозу різноманітних стилів і парадигм, часто взагалі непоєднуваних [9].

Цей підхід до мислення як гетерогенної й нелінійної системи передбачає не лише усвідомлення важливості для нього парадоксів, гнучкості, динамізму й метафоричності, порушення ним звичних правил порядку та симетрії, а і створення нової мови – візуальної, методологічної, педагогічної.

Що ж означає нелінійна модель мислення у прив'язці до кримінологічної освіти?

Вона перш за все є тотожною пошуку нових засобів аналізу мислення та його моделювання. Картезіанська лінійна модель світу – це система локальних бінарних опозицій, а модель простору – це простір прямих ліній, що знайшло своє вираження у французькому парковому мистецтві з його правильною геометрією [10].

Нелінійна модель мислення виходить із розуміння його як однієї з характеристик когнітивного поля, в яке вводиться багато з тих властивостей, які раніше виносилися за дужки під час вивчення мислення – уява, воля, афекти та ін. Наприклад, дослідження ухвалення рішення про вчинення злочину із залученням інструментів когнітивної психології покладає в своє підґрунтя аналізу не лише розумові акти, а й осмислення когнітивних карт та опис прихованих цілісних полів, що визначають передчуття й осмислення об'єктів [11, с. 75–82].

Крім того, нелінійні моделі передбачають аналіз мислення як стану когнітивного поля, яке пов'язує моменти мислення в єдину конфігурацію локальних відмінностей, пов'язаних із матеріальними структурами, а є матрицею локальних зв'язків, функцій і векторів. Стан поля є динамічним і насиченим енергією. Цей підхід реалізовано в сучасній фізиці. Теорія відносності вже здійснила такий підхід у понятті «чотиривимірний світ». Квантова фізика звернула увагу на електродинамічні та гравітаційні поля. у психології цю модель мислення презентовано в роботах К. Левіна, усі теоретичні переваги якої ще далеко не осмислено й не використано.

Нелінійні моделі мислення передбачають осмислення «стрибків», гештальт-перемикань, що порушують плавний перехід від одного міркування до іншого, від однієї пропозиції до іншої. Ці «стрибки» думки не можна ототожнювати з порушенням законів логіки. Вони свідчать про те, що в процесі аргументації використовуються інші засоби логіки, що не включалися раніше у поле зору логіків, які віддають пріоритет дедукції. Уже повна індукція передбачає такого типу «стрибок» під час утворення універсалій. Сучасна кримінологія замість дедуктивно-аксіоматичного методу, який продовжує зберігати свою провідну роль у дидактиці викладання математики, повинна звернутися до евристичних методів дослідження й викладу навчального матеріалу.

Ще однією особливістю нелінійних моделей мислення, на яку варто звернути увагу кримінології, є супердетермінація цілісності, що є конфігурацією своїх елементів і підрівнів, причому кожен із них чинить

свій вплив на ціле. Елемент залежить від цілого й виражає його, а ціле – свої елементи [12, с. 130–131].

Постмодерн вимагає від кримінології і зміни мови освіти. Ця мова має бути універсальною й разом із тим індивідуалізувати суб'єктів мовлення. При цьому постмодерн не просто підкреслює безліч мов опису, але і наполягає на збільшенні різноманіття мов і мовних ігор і на позитивній ролі збільшення їх різноманіття.

Прикладом використання в системі кримінологічної освіти нових засобів, розвинених у постмодерні, може бути новий формат проведення занять із відповідної дисципліни, який ставив перед собою мету сформувати у слухачів магістратури навички використання інформаційних полів. Такий підхід допускав, що галузеві кордони не задано, немає чітко обмежених алгоритмів вирішення проблемних ситуацій, накладених одна на одну. Це і є інформаційне поле, сприйняття якого є іншим, ніж сприйняття об'єктів, сформованих традиційним чином. Потім були сформовані ситуаційні образи, і діагностувались відмінності між образами, створеними різними групами слухачів. Таке проектування мало нелінійний характер. Та й саме спілкування в межах цього проекту між викладачами та магістрантами набуло характеру нелінійного дискурсу. На формування такого нелінійного мислення і була спрямована техніка «інформаційних полів».

Лінгвістичний поворот у кримінології наприкінці XX століття, її звернення до феноменологічних моделей і нетранспарентних методів, розрізнення нею мови й дискурсу, цікавість до семантичних і прагматичних аспектів функціонування наукових концептів, до аналізу семіотичної діяльності призвели до того, що вона перейшла від озвучування окремих теоретичних конструкцій до усвідомлення мови як найважливішого компонента взаємодії людей і механізму здійснення когнітивних процесів, як пов'язаної послідовності мовних актів, виражених у різних текстах, аналізованої в різних аспектах (прагматичному, семантичному, референтному, емоційно-оціночному та ін.). Зі свого боку, лінгвістика привнесла у кримінологію не лише усвідомлення цілісності тексту, а й увагу до стійких єдностей або дискурсів, розуміючи їх як механізм породження висловлювань і виробництва текстів.

У центр уваги кримінологів потрапили проблеми дискурсу, що розуміється як складне комунікативне явище, що містить у собі, крім тексту, і низку позалінгвістичних факторів (установки, цілі адресатів, їх думки, самооцінки й оцінки іншого) [13, с. 8–10].

Виділення принципової різниці між дискурсом і текстом пов'язується зі школою дискурсивного аналізу Т. А. Ван Дейка. Текст розуміється як абстрактна формальна конструкція, що задає можливості для реалізації й актуалізації в дискурсі у певному соціокультурному контексті й у зв'язку з екстралінгвістичними факторами (установки, думки, знання, цілі адресата та ін.). «Справжнє розуміння дискурсу залежить від мінливих когнітивних характеристик користувачів мови та від контексту» [14, с. 45]. Дискурс трактується як складна комунікативна подія й водночас

як послідовність пропозицій, які аналізуються з точки зору лінгвістичних кодів, фреймів, сценаріїв, установок, моделей контексту та соціальних репрезентацій, які організовують соціальне спілкування й розуміння. Інакше кажучи, Ван Дейк інакше сформулював опозицію «текст» – «дискурс», де текст постає як абстрактне поле можливостей, що актуалізуються в різних формах дискурсу.

Неоднозначність трактування дискурсу в лінгвістиці та філософії ХХ століття виражається в тому, що під ним розуміється мовна конструкція, що монологічно розвивається, наприклад мова або текст. Разом із тим нерідко під дискурсом розуміється послідовність здійснюваних у мові взаємоінтенціональних комунікативних актів. Такою послідовністю можуть бути розмова, діалог, письмові тексти, які містять взаємні посилання, присвячені спільній тематиці, тощо.

Дискурс пов'язують із такою активністю в мові, яка відповідає специфічній мовній сфері й має специфічну лексику. Крім того, продукування дискурсу здійснюється за певними правилами синтаксису із певною семантикою. Дискурс тим самим створюється у певному смисловому полі й покликаний передавати певні смисли, націлені на комунікативну дію зі своєю прагматикою. Вирішальним критерієм дискурсу виявляється особливе мовне середовище, в якому створюються мовні конструкції. Тому сам термін «дискурс» вимагає відповідної ухвали – «політичний дискурс», «науковий дискурс», «філософський дискурс». Так само і «кримінологічний дискурс». Відповідно до цього розуміння дискурс – це «мова в мові», тобто певна лексика, семантика, прагматика та синтаксис, які показують себе в актуальних комунікативних актах, мові й текстах. Поза актами живої мови про дискурс говорити неможливо.

Висновки. Отже, кримінологічний дискурс є синтезом логіко-семантичних структур значення, представлений у специфічних правилах комбінації та трансформації кримінологічних знань. Це той глибинний смисловий рівень, який виражається в поверхневих рівнях і маніфестується у висловлюваннях учених, мові й тексті статей, монографій тощо. Він задає систему можливостей, яка реалізується в нормах актуальної мови, в актуальних висловлюваннях і в письмовому тексті. Якщо в класичній науці дискурс трактувався як послідовний ланцюжок елементарних актів мислення (висловлювань, пропозицій) і було треба не порушувати правил побудови таких ланцюжків, то вже в неklasичній науці дискурс почав трактуватися як цілісна структура, що володіє різними рівнями, які впливають на нижні рівні мови та їх засвоєння, то в науці постмодерну трактування цього поняття радикально змінюється: дискурс почав розумітися як нелінійна організація мовної комунікації, де суб'єкти висловлювань можуть відрізнятися від оповідачів, де взаєморозуміння досягається завдяки осягненню й оцінюванню з боку інших. в аналіз дискурсу включаються аналіз «свого» та «чужого» слова, взаємна інтенціональність і рефлексивність діалогу, де має значення як моє розуміння чужої мови, так і розуміння іншими моїх висловлювань. Отже,

включення дискурсу в контексти комунікацій є одним із досягнень постмодерну, а також одним з орієнтирів сучасної кримінологічної освіти в нових реаліях.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Огурцов А. П., Платонов В. В. Образы образования. Западная философия образования. XX век. СПб. : РХГИ, 2004. 520 с.
2. Тойнби А. Дж. Постижение истории. М. : Прогресс, 1991. 736 с.
3. Popper Karl R. Of Clouds and Clocks. An Approach to the Problem of Rationality and the Freedom of Man // Objective Knowledge. An Evolutionary Approach. Oxford: Clarendon Press, 1979. Ch. 6. PP. 206–255.
4. Барт Р. Избранные работы. Семиотика. Поэтика / пер. с фр.; сост., общ. ред. и вступ. ст. Г. К. Косикова. М. : Прогресс, 1989. 616 с.
5. Маклюэн М. Понимание Медиа: внешние расширения человека / пер. с англ. В. Николаева; загл. ст. М. Вавилова. М.; Жуковский : Канон-пресс-Ц, 2003. 464 с.
6. Батыгин Г. С. Социология Интернета: наука и образование в виртуальном пространстве. *Социологический журнал*. 2001. № 1. С. 180–198.
7. Уемов А. И. Системный подход и общая теория систем. М. : Мысль, 1978. 272 с.
8. Солнцев В. М. Язык как системно-структурное образование. М. : Родная речь, 1970. 57 с.
9. Делез Ж. Логика смысла / Пер. с фр.; Фуко М. *Theatrum philosophicum* / Пер. с фр. М.: «Раритет», Екатеринбург: «Деловая книга», 1998. 480 с.
10. Садово-парковая архитектура // Справочник: сайт. URL: https://spravochnick.ru/arhitektura_i_stroitelstvo/sadovo-parkovaya_arhitektura (дата звернення: 07.05.2019).
11. Гладкова Є. О. Феноменологічний аналіз кримінальної агресії. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2017. № 1 (15). С. 75–82.
12. Литвинов О. М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні : монографія. Харків : Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2008. 446 с.
13. Данильченко Ю. Б. Агресивні дискурсивні практики як фонові для тероризму в Україні явища // Фонові для злочинності явища: запобігання та протидія : зб. тез доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 27 квітня 2018 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; Кримінол. асоц. України. Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2018. С. 8–10.
14. Ван Дейк Т. А. Язык. Познание. Коммуникация / пер. с англ. О. А. Гулыги; сост. В. В. Петрова; под ред. В. И. Герасимова; вступ. ст. Ю. Н. Караулова и В. В. Петрова. М. : Прогресс, 1989. 308 с.

Стаття надійшла до редакції 15.05.2019.

Алексей Николаевич ЛИТВИНОВ,

доктор юридических наук, профессор, заслуженный работник
образования Украины

*(Харьковский национальный университет внутренних дел, г. Харьков,
Украина)*

Евгения Алексеевна ГЛАДКОВА,

кандидат юридических наук, старший исследователь

(Харьковский национальный университет внутренних дел, г. Харьков)

КРИМИНОЛОГИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ в ЭПОХУ ПОСТМОДЕРНА

Постмодернистский стиль в современной криминологии созвучен распространению глобальных информационных технологий, дискурсу в рамках глобальной информационной сети. Виртуальное пространство становится пространством не только криминологии, но и науки в целом.

Ключевые слова: *информационные технологии, знания, использование, образование, преподавание, криминологический дискурс.*

Oleksii M. LYTVYNOV,

Doctor of Law, Professor,

Honored Worker of Education of Ukraine

(Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine)

Yevheniia O. HLADKOVA,

PhD in Law, senior researcher

(Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine)

CRIMINOLOGICAL EDUCATION IN THE POST-MODERN AGE

The postmodernist way of thinking within modern criminology is consonant with the spread of global information technologies and discourse within the global information network. Virtual space becomes the space of both criminology and the science in the whole.

Key words: *information technologies, knowledge, usage, education, teaching, criminological discourse.*